Пайдаланылған әдебиятлар

1. Кнебель М.О. О некоторых вопросах методологии Вл. Немировича-Данченко. -М.: Искусство, 1954.
2. Станиславский К.С., Немирович-Данченко Вл. Об искусстве актёра-певца. -М.: Искусство, 1973.
3. Станиславский К. С. “Актёрдың өз үстинде ислеўи”. –Т.: Көркем әдебият, 2010.
4. Yarbekov E. (2024). Rolning oliy maqsadi. *Oriental Art and Culture*, *5*(4), 187-191.
5. Muhammadiyev S. (2024). Yaxlit sahnaviy asar sahnalashtirish ishlari. *Oriental Art and Culture*, *5*(5), 264-267.
6. Rasulov, U. (2024). Musiqali dramada dramaturg, bastakor va rejissyor ijodiy hamkorligi: ular ijodida mavzu va janrning mutanosibligi masalasi. *Oriental Art and Culture*, *5*(5), 572-577.
7. Xusanov, B. (2023). Musiqali teatr aktyorlarini tarbiyalashda adabiy parchalarning ahamiyati. *Interpretation and researches*, *1*(15).

РЕЗЮМЕ. Актёрлық шеберлиги техникасын үйретип атырып, студенттиң ишки дүньясын байытыў, көз-қарасларын кеңейттириў, сахнаның бар имканиятларынан пайдаланыўға үйретеди.

РЕЗЮМЕ. Преподавая технику актерского мастерства, учат обогащать внутренний мир студента, расширять его кругозор, использовать имеющиеся возможности сцены.

SUMMARY. Teaching the techniques of acting skills teaches to enrich the student's inner world, expand their horizons, and utilize the existing possibilities of the stage.

FOLKLORLÍQ OYÍN TÚRLERINIŃ ÁHMIYETI

Z.S.Yuldasheva – *úlken oqıtıwshı*
Ózbekstan mámleketlik kórkem óner hám mádeniyat institutı Nókis filialı

Tayanch so‘zlar: folklor, asarlar, xoreografiya, sahna, ansambl, repertuar, improvizaciya, badiiy obraz.

Ключевые слова: фольклор, произведения, хореография, сцена, ансамбль, репертуар, импровизация, художественный образ.

Key words: folklore, works, choreography, stage, ensemble, repertoire, improvisation, artistic image.

Turmıs gózzallıqları menen ómir mazmunın kórkem óner túrleri bay mádeniyatımızsız kóz aldımızǵa keltiriwimiz júdá qıyın. Ásirese saz-sáwbetli, janǵa jaǵımlı namalar menen birge kózimizdiń jawın alatuǵın, shıraylı háreketlerge bay oyınshılardıń oyın ónerlerin tamashalaǵanımızda kewillerimizde álleqanday yosh ilham payda boladı.

Qaraqalpaq xalqı ázel-ázelden kórkem óner tarawlarına ayrıqsha talǵam menen qaraydı. Mádeniyatqa qızıǵıwshılıǵı bar bolǵan insannan hesh qashan jaman illetler, nákas ámeller shıqpaydı. Júrek jaraların, kewil qabarıwların sıyqırlı nama hám oyın-kúlkiler menen emlegen dana xalqımız taraw pidayılarına da joqarı dárejedegi sıy húrmet kórsetip kelgen. Ásirese oyınshılardıń saxnaǵa alıp shıqqan oyınların tamashalaǵanda, solardıń tásiriniń nátiyjesinde otırǵan orınlarınan turıp, yoshlanıp solar menen birge qosılıp oyınǵa túsip ketedi.

Folklor oyınları-bul xalıqtıń tariyxıy hám mádeniy miyrasların sáwlelendirip beriwshi oyın túri bolıp, ol ásirler dawamında áwladtan-áwladqa ótip kelgen. Bul oyınlar sol millettiń hám xalıqtıń úrp-ádetleri, dástúrleri, turmısı hám ómir súriw saltı menen tıǵız baylanıslı boladı.

E.Petrosova tárepinen saxnalastırılǵan birinshi folklor oyınlarınan biri *“Kiyiz toqıw”* oyınına tomendegishe tariyiplegen: “... Jeńil tolqınlarda súzip júrgendey, jay háreket penen tómenge hám joqarıǵa áste terbenip, qolınıń jumsaq háreketi menen olar kóylek etegindegi júndi jerge silkitip hám bir dizede otırıp, qoldı tez, shaqqan háreketler menen silkitedi hám onı sıypaydı. Ornınan turıp, qolların arqasına qoyıp, denesin keskin túrde ońǵa hám shepke burıp, bir tegis emes háreketi menen sekirip, taqıldatıp, jumsaq jún materialın sıǵıp shıǵadı. Jáne jeńil háreket penen ayaqların búgip otırıp, qolların anıq mayda silkiniw hareketleri menen qaptalǵa jayıp, materialdı tegis qatlamǵa qoyıp taqlap atırǵanday kórinisti kórsetedi. Soń, naǵıs ushın mólsherlengen jún jiplerin tartıp, taqlaydı hám olardı dizesinen joqarıǵa shıraylı tárizde ótkizedi.

Endi jipler tayar. Qızlar shaqqanlıq penen kóterilip, qolların arqasına qoyıp, maqtanısh penen ózlerin tik uslaydı hám kishkene qádem menen quramalı, naǵıslı qádemlerde aylanıp júredi - aq kiyiz ústine qızıl jiplerdi qoyadı. Kiyiz *(Kabus)* tayın! Onı taza suw aǵımı menen tógip taslaw kerek, keyin jáne dizege otırıp, shıǵanaqlar menen urıp, tıǵızlanadı, jeńil silkitiwleri menen onı orap aylandıradı, jańa kiyizdiń tayarlawın hám payda bolǵanın xalıqqa kórsetedi. Qızlar shashların tegislep, taqınshaqlardı tuwrılaydı hám toqılǵan kiyizdi alıp, júdá jaqsı keypiyatta ketedi". [1. 7] Usı oyın kiyizdi tayarlawdıń bir pútin tolıq processin sáwlelendiredi. Petrosova birinshi gezekte, anıǵıraq miynet háreketlerine gilem toqıwında ayrıqsha gózzal, shaqqan *"ónerleri",* janlı hám shaqqanlıq háreketler menen bayıtadı.

Folklor oyınlarınıń atqarılıwına qarapta sol eldiń sıpatlamasın ańlawımızǵa boladı. Hár bir xalıqtıń ózine tán nama, qosıǵı hám oyın óneri bolıp, áne sol nama qosıq, oyın ónerine qarap, qaysı xalıqqa tiyisli ekenligin ańlawımız múmkin. Bularǵa mısal: Ferǵanada *"Tanovar",* Xorezmde *"Lazgi",* Buxarada *"Buxorosha-Mavrigi",* Andijanda *"Andijan polkası"* hám de Qaraqalpaqta *"Ayqulash"* yamasa *"Shaǵala"* sıyaqlı namaǵa say oyınları bar. [2.10] Bul folklorlıq milliy oyınlar xalıq namaları hám milliy oyınlar, milliy háreketler menen bayıtılǵan.

Rossiya: "Kazachok", "Troyka", "Kalinka" oyınları. Olarda kúshli energiya, alǵa talpınıwshılıq, jıldam háreketler tiykarǵı roldi atqaradı.

Hindistan: "Bharatanatyam", "Kathak", "Bhangra". Hind milletine tán bul oyınlar diniy máresimler hám dástúrlerge tiykarlanǵan bolıp esaplanadı.

Ispaniya: "Flamenko"-ishki sezimlerdi súwretlewshi hám tereń tuyǵılardı sáwlelendiriwshi belgili ispan oyınlarınan sanaladı.

Gruziya: Gruziya xalıq oyınları kúsh eleganstı birlestiredi. Adam boyındaǵı jalınlı háreketleri menen kompoziciyalardı bayıtıp otıradı. Máselen, "Kartuli" yamasa "Khorumi" oyınları usılar qatarında.

Folklor oyınlardıń áhmiyetliligi sonda, onda atqarılıp atırǵan hár qanday oyın kompoziciyalarınıń tiykarǵı maqseti bay mádeniy miyraslarımızdı qásterlep saqlaw, solar arqalı keyingi áwladlarǵa biybaha mádeniyatımız sanalǵan dúrdanalarımızdı jetkerip beriw hám tariyxiy dereklerimizdi kózdiń qarashıǵında abaylap saqlaw kerek ekenligin uǵındırıwdan ibarat. Folklor oyınlarınıń jáne bir qunlı tárepi xalıqtıń óz turmıs tárizin, jasaw shárayatı menen ómirlik ustanımların atqarılıp atırǵan oyınlar arqalı jetkerip beriwden ibarat. Sondayaq bul oyınlar arqalı basqa milletler hám xalıqlar menen doslıq qatnasıqların ornatıwǵada úlken kópir wazıypasın atqaradı. Barlıq ellerde etno festivallar, folklor janrındaǵı túrli tańlawlar hám mádeniyat kúnleriniń ótkeriliwi sózimiz dálili bola aladı. Jáhán mádeniyatı menen tıǵız baylanıslardı ornatıwda da folklor oyınlarınıń áhmiyeti kúshli.

Óz náwbetinde milliyligimiz bolǵan ózbek hám qaraqalpaq folklor oyınlarına da toqtalmaqshımız. Ózbek hám qaraqalpaq folklor oyınları bay mádeniy hám tariyxıy miyraslarǵa iye bolıp, olardıń atqarılıwıda, kiyim úlgileri de saxnalıq mádeniyatı da ayrıqsha kózge taslanıp turadı. Belgili milliy oyınları xalıqtıń quwanıshı, arzıw-ármanları, kewil-keshirmeleri menen dástúrlerin ayqın sıpatlap beredi. Máselen; Dúnyaǵa belgili "Lazgi" oyını haqqında aytıp ótetuǵın bolsaq.

2019-jıldıń 12-dekabr kúni "Lazgi" Insaniyattıń materiallıq emes miyrasınıń reprezentativ dizimine Ózbekstan mádeniy miyrasınıń elementi sıpatında kiritildi. YUNESKO nıń Materiallıq emes miyrasın saqlaw húkemetleraralıq komiteti "Lazgi" Insaniyattıń materiallıq emes miyrası reprezentativ dizimine kirgiziliwin dawıssız, keń konsensus tiykarında maqullandı. [3. 4] Bul oyın yoshlı tez háreketler qol, ayaq, qabaq, bas, júz mimikaları menen birgelikte pútkil bir dene qıymıldıları menen, adam balasınıń ishki dúnyasın súwretlep bere aladı. Barlıq dene aǵzasınıń qıymıldısı menen tábiyattaǵı quyashtıń jarqırawın, sıldır suwdıń aǵımın, kók gúrkirewi menen juldızlar jımırlanıwın tásirli kórsetip bere aladı. "Lázgi" niń jeti ıqlımǵa taraǵan maqtawları pútkil dúnya mádeniyatınıń eń biyik shoqqılarında kóriniwine sebepshi bolmaqta.

Ózbek oyın ónerиniń rawajlanıwına úlken úlesin qosqan etnograf Lyubov Abdeeva tómendegishe deydi: "1958-1965-jıllar dawamında mámleketimizdiń hámme walayat hám payonlarında eskpediciya shólkemlestirip milliy teatrdı úyrener ekenmen, masqarabazlar hám qızıqshılar tárepinen atqarılǵan oyınlardıń mazmunı, háreketlerdi anıqlaw hám sóz benen jazıp alıwǵa háreket etkenmen. Sonnan: "Qarsaq o'yin", "Kishkinajon" oyınlarınıń háreketlerin hám olardıń atqarıw usılların, metodikasın jazıp aldım" [4.7] dep esleydi. Bar ayaq oyın usıllarınıń ózine tánligin túsiniw ushın hárbir usılǵa tán tiykarǵı háreketlerdi jazıw sistemasın ashıw zárúr bolǵan.

Qaraqalpaq folklor oyınlarınan biri bul "Qarajorǵa". Bul oyınnıń tariyxın oqıǵanımızda ol qaraqalpaq xalqınıń milliy qaharmanlıq dástanların súwretlep, sawash maydanındaǵı jawıngerlik ruwxıyatın beriwshi háreketlerden ibarat oyın ekenligin túsinemiz. Milliy namalarımız kóbinese duwtar hám qobız arqalı atqarılatuǵın bolǵanlıqtan "Qarajorǵa" nıń ritmlik sáykesligide mine usı namalarǵa baylanıslı boladı. Er jigitlerimizdiń kúshli ayaq qol háreketleri, gózzal qızlarımızdıń názik iybelilik penen atqarǵan oyınları bul kompoziciyaǵa ayrıqsha sulıwlıq baǵıshlap turadı.

Folklor oyınlardı túp negizinen izertlep, olardı hár tárepleme úyrenip shıǵıw xoreogrof, baletmeysterlerdiń baslı maqsetleriniń biri. Óytkeni usı kúnge shekemgi barlıq úyreniwler, toplanǵan tájriybeler negizinde jas oyınshı qız-jigitler óz bilimlerin arttırıp kelmekte. Biz de óz gezeginde folklor oyınlardıń áhmiyeti jóninde bólistik. Xoreografiya janrlarınıń úyreniliw tariyxı jıllar ótken sayın rawajlanıp keńeyip bara beredi.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. Yuldasheva Zuxra Salievna “Qaraqalpaq oyın óneri” oqıw qollanba. “FAN ZIYOSI” nashriyoti. Toshkent-2023. 7-bet.
2. Yuldasheva Zuxra Salievna “Oyın óneri” sabaqlıq. “Voris-nashriyot” nashriyoti. Toshkent- 2023. 10-bet.
3. Matyoqubova Gavhar “Lazgi” raqsi: tarixi va tadqiqi. Monografiya “FAN ZIYOSI” nashriyoti. Toshkent-2023. 4-bet
4. Roziya Karimova “O’zbek raqslari” oqıw qollanba. “Chulpon” nashriyoti Toshkent-2003. 7-bet.

REZYUME. Folklor raqslarining paydo bo‘lish tarixi, milliy urf-odat an’analari va folklor raqslarining rang-barang turlari bo‘yicha ma’lumotlar berilgan. Bunda o‘sha davrga mos bo‘lgan xarakterni ham berish kerakligi, chunki xarakter, obraz berilmasa raqs o‘z maqsadiga yetmaganligi haqida tushuncha beriladi.

РЕЗЮМЕ. Приведены сведения об истории возникновения фольклорных танцев, национальных обычаях и традициях, а также о разнообразных видах фольклорных танцев. Это также подчеркивает необходимость придания характера, соответствующего эпохе, поскольку отсутствие характера и образа означает, что танец не достиг своей цели.

SUMMARY. Information is provided on the history of the emergence of folk dances, national customs and traditions, as well as various types of folk dances. This also emphasizes the need to give character appropriate to the era, as the absence of character and image means that the dance has not achieved its goal.

KINO AKTYORLIK SAN’ATI: MAHORAT VA RIVOJLANISH YO‘LLARI

Zamatdinov Adilbek Mirzaevich – *katta o‘qituvchi*
O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti Nukus filiali

Tayanch so‘zlar: kino aktyorligi, aktyorlik texnikalari, metod aktyorlik, improvizatsiya, xarakter yaratish, hissiy ifoda, ovoz va diktsiya, kameraga moslashish.

Ключевые слова: киноактёрское искусство, актёрские техники, метод актёрской игры, импровизация, создание персонажа, эмоциональное выражение, голос и дикция, адаптация к камере.

Key words : film acting, acting techniques, method acting, improvisation, character development, emotional expression, voice and diction, camera adaptation.

Kino aktyorlik san’ati zamonaviy san’atning eng muhim va murakkab turlaridan biri hisoblanadi. Ushbu san’at turi aktyorlardan nafaqat tabiiy iste’dod, balki texnik mahorat, hissiy ifoda, ichki tajriba va chuqur tahlilni talab qiladi. Konstantin Sergeyevich Stanislavskiy bu borada shunday yozadi: «Aktyorlik san’ati bu – shunchaki so‘z yoki harakatlar majmuasi emas, balki inson ruhiyatining eng nozik qirralarini tomoshabinga yetkazish san’atidir». [1.85] Kino aktyorligi teatr aktyorligidan sezilarli farqlarga ega. Agar teatr sahnasida aktyorning ifodalari kattaroq va mujassamroq bo‘lishi talab etilsa, kino san’atida esa tabiiylik va kameraga moslashish asosiy omillardan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, Stanislavskiy yana shunday ta’kidlaydi: «Teatr aktyori tomoshabin uchun sahnada yashaydi, kino aktyori esa kamera orqali hayotni ko‘rsatadi». [2.112] Demak, kino aktyori o‘z mahoratini kameraga moslashish orqali namoyon